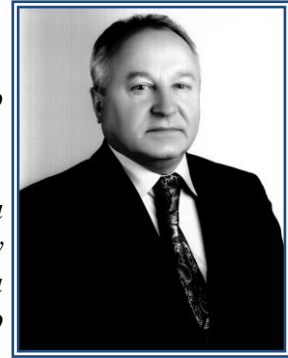

УДК 343.0

Черепій Петро Миколайович,
голова Івано-Франківського окружного
адміністративного суду,
доктор права, заслужений юрист України,
старший викладач кафедри
кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

У статті розкриваються основи здійснення судочинства, аналізується його сутність та теоретичні підходи щодо характеристики завдань, які перед ним ставляться.

Ключові слова: наука, судочинство, право, правосуддя.

Постановка проблеми. Для сьогоденного суспільства характерне зростання правопорушень і злочинів. Останні скоюються все частіше злочинними групами і окремими злочинцями. Право може і повинно впливати на стабільність суспільства, оскільки ним регулюються засоби боротьби зі злочинами і правопорушеннями та засоби впливу на злочинців і правопорушників.

Аналіз судочинства в Україні дасть змогу побачити «європейськість» українського права та судочинства, а також використати набутки західних сусідів для подальшого розвитку та вдосконалення правових основ здійснення правосуддя. Саме ці положення становлять актуальність піднятої проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою статті стали наукові дослідження, які здійснили С. Алексєєв, В. Бєдь, В. Гончаренко, Я. Кондратьєв, М. Костицький, В. Марчук, О. Морозов, Ю. Шемшущенко, В. Шепітько, С. Яковенко, які сприяють осмисленню поточних процесів в сфері теоретичних основ здійснення судочинства та мають важливе значення для подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття теоретичних основ здійснення правосуддя в Україні, а також потреби подальшого реформування системи судової гілки влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз концепцій правосуддя і судової практики завжди був у центрі уваги юридичної науки. Правосуддя оцінюють у сучасному суспільстві як одне з важливих завоювань цивілізації, що глибоко увійшло у побут і мораль народів. Тому питання, в якому напрямку розвиватимуться судова влада, судові заклади і самі функції здійснення правосуддя, має для людства надзвичайно важливе значення.

Правосуддя в демократичному суспільстві розцінюється як життєво необхідна соціально-політична підсистема, бо з її допомогою реалізуються основні права і обов'язки громадян, підтримується їхня віра в утвердження соціальної справедливості. Функція судового вирішення суперечок – одна з найдавніших і життєво необхідних форм реалізації прерогатив влади. Але ця функція, перш ніж перейти в руки держави, мала різні відтінки і здійснювалася то в релігійній, то в магійній, то в арбітражній формі [3].

Вікові традиції в філософії і кримінальному законодавстві старих часів були пронизані авторитарним духом і забобонами різних верств населення, що ґрунтувалися на визнанні відомого існування соціальної нерівності: і держава, і її органи були наділені привілеями, процвітали корупція і підкуп серед привілейованих державних чиновників, не виключаючи і суддів. У ті часи не можна було й думати про справедливе і однаково рівне для всіх правосуддя, бо сама цивілізованість знаходилася на грані занепаду, що охопив сферу як права, так і моральності [6, с. 134].

Правосуддя сьогодні є функцією, і привілеєм держави. Але в сфері правосуддя взаємодіють і державно-правовий, і суспільний початки. У політично організованому суспільстві будь-яка державна установа зобов'язана забезпечувати загальний інтерес всіх громадян. Саме існування правової держави неможливе без сильної і незалежної судової влади: її престиж і авторитет в суспільстві є тим критерієм, за яким можна з впевненістю судити про рівень розвитку самої державності.

Довгий час у свідомості людей судова влада і правосуддя асоціювалися з примусом. Класичне визначення судів як зброї правлячих класів, що тривалий час подавалося в юридичній літературі (особливо радянській), зводило всі види правовідносин в області юстиції, особливо кримінальної, до відносин панування і підкорення, до нерівноправної тяганини сильного зі слабким, до корупції, підкупу й обману. Ця характеристика в цілому була справедливою і зберігає своє значення для тих випадків, коли правосуддя не відповідає своєму покликанню, помиляється, зловживає владою і перетворюється на свою протилежність, тобто на судову беззаконня.

Слід зазначити, що сучасна держава перш за все має дуже високий ступінь самодостатності по відношенню до соціальної та економічної сфери, а по-друге, характеризується такою складністю, навіть протилежністю внутрішніх зв'язків, що погляд на неї як на міцну організацію і тим більше як на слухняну зброю завжди буде однобічним.

Зараз як ніколи гостро відчувається потреба в демократизації двох взаємопов'язаних структур - громадянського суспільства як глобальної системи і державної влади, що її представляє. Але цілі державної влади є виразниками цілей громадянського суспільства лише настільки, наскільки суспільству вдається здійснювати ефективний контроль за реалізацією політико-правових процесів.

Тією мірою, якою економічна система суспільства повинна відповідати волі споживача, що диктується ринком, тією ж мірою його політична система повинна відповідати волі людини як громадянина, вираженій в ідеї народовладдя. Ця ідея міцно укорінилася в свідомості народів, і сьогодні немає іншої альтернативи для надійного забезпечення потреб і окремого індивіда, і загальнонародних інтересів, крім створення перевірених на історичному досвіді стабільних правових гарантій для її реалізації.

Тобто в основі правосуддя - одночасно і соціальні, і політичні цілі. Однак ще довго й вперто відбувалися дебати стосовно форм, в яких повинно реалізовуватися правосуддя, а також щодо гарантій, які забезпечували б незалежність судової влади від виконавчої і законодавчої. Широко розповсюджене уявлення про суто каральне призначення кримінальної юстиції, ніби її основною метою є боротьба із злочинами і призупинення зловживань, є спрощеним і неповним. Суттю системи кримінальної юстиції є не боротьба із злочинністю, а захист суспільства від злочинів шляхом реалізації кримінального закону. Ця першочергова мета кримінальної юстиції органічно витікає із цілей всієї системи правосуддя, покликаною забезпечувати відновлення порушеного права і справедливості,

але не будь-якою ціною і не в довільній формі, а на основі закону і з дотриманням всіх приписаних законом процедурних формальностей [1, с. 172-173].

Конституція декларує захист та дотримання основних прав громадян, які мають пріоритет перед іншими цілями правосуддя [4, с. 49]. Крім того, правосуддя виконує регулятивні і виховні функції.

Законодавство ж визначає правосуддя як одну із владних прерогатив держави, що набуває сьогодні значення публічної служби [2]. Оскільки розв'язання конфліктів і суперечок стало життєво необхідним для налагодження ефективної соціальної взаємодії людей. Процесуальна регламентація колективної взаємодії необхідна всюди, адже більшість протиправних дій зумовлена різними формами порушень цієї взаємодії.

В сучасних умовах правосуддя України поки що не достатньо ефективно виконує установки законодавчого органу, оскільки не виправдовує надії громадян на здійснення належних йому трьох основних функцій - регулятивної, виховної і контролюючої [5, с. 49]. В цьому відношенні неефективність всієї системи кримінальної юстиції характеризується з двох позицій - з погляду невідповідності правових норм суспільним відносинам і з погляду зусиль правових закладів забезпечити цілі законодавчої політики на рівні реальної поведінки громадян. І в цьому, і в іншому випадках проблема стосується правових структур як і в загальному вигляді, так і їх окремих ланок.

Сьогоднішні проблеми законності в правосудді – явище багатогранне: вони не тільки виявляються в концептуальному плані, але й торкаються однаковою мірою політичних, соціальних, організаційних і морально-естетичних аспектів здійснення правосуддя. Про це пишуть, хоча й з різних позицій, політологи, соціологи, журналісти, психологи та юристи. З одного боку, вони підкреслюють певне падіння юридичного світосприйняття, політичної і правової свідомості в Україні, а з іншого - суто утилітарний підхід до використання правових процедур, що знецінює правосуддя як найбільш розвинуту і стабільну форму вирішення конфліктів і суперечок.

Проблеми кримінального правосуддя виражаються перш за все в ресурсному перенапруженні всіх ланок кримінальної юстиції - органів слідства, суду і прокуратури. Значно збільшилась кількість справ, що поступають на судовий розгляд. Це викликано зростанням числа правопорушень, з одного боку, і недостатньою оперативністю правосуддя - з іншого. Але справа не тільки в перевантаженні, багато дефектів викликані низькою якістю судової і слідчої роботи, корупцією і підкупом, що здійснюються на всіх етапах кримінального процесу. Спроби втручання і натиску на суддів зі сторони виконавчої влади, впливових економічних організацій і близького оточення, безперечно, підривають довіру населення до правосуддя.

Аналіз свідчить, що позасудові форми розгляду конфліктів і суперечок, в тому числі господарські процедури та процедури примирення, мають стійку тенденцію до зростання. В кримінально-правовій сфері також зростає значення неформального врегулювання багатьох справ, включаючи і справи про злочини. Громадяни охоче йдуть на різні угоди, щоб уникнути громіздких, повільних і складних процедур, котрі вимагають багато часу і засобів та врешті-решт втомлюють громадян, пригнічують їх психічний стан.

Та обставина, що останнім часом правова наука в Європі широко використовує соціологічні дослідження і спирається на них у своїх висновках, свідчить про серйозність намірів вчених вирішити наболілі соціальні проблеми і, зокрема, підказати законодавцю шляхи вдосконалення правосуддя та правозахисних механізмів. Уряд теж не проти продемонструвати свою стурбованість з приводу забезпечення соціального прогресу і

захисту особистих прав і свобод. Іншої альтернативи для завоювання популярності зараз не існує, хоча це чистої води популізм і більш нічого.

Висновки. Отже, виходячи із вищенаведеного, хотілося б зробити висновок, що нині судова влада в сучасному суспільстві будучи інтегрованою в державний механізм, виконує функцію посередника у спорах між учасниками суспільного життя і є досить ефективним засобом примирення і розв'язання соціальних конфліктів. У цьому й полягає головна соціальна цінність правосуддя.

Список використаних джерел

1. Городовенко В.В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : монографія / В. В. Городовенко – К. : Фенікс, 2007. – 375 с.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=567937.
3. Карпов Д. В. Социально-правовая природа судебной власти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uun.ru./rus/books.htm>.
4. Конституція України, ЗУ «Про внесення змін і доповнень до Конституції України» – К. : Юрінком. Інтер, 2010. – С. 48.
5. Маляренко В. Т. До питання про участь представників народу у здійсненні правосуддя / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 6. – С 49.
6. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : [колективна монографія] / Відпов. ред. В.С. Бігун. – К., 2009. – 256 с.

Черепий П. Н. Теоретические принципы осуществления криминального правосудия

В статье раскрываются основы осуществления судопроизводства, анализируется его сущность и теоретические подходы относительно характеристики заданий, которые перед ним относятся.

Ключевые слова: наука, судопроизводство, право, правосудие.

Cherepiy P. M. Theoretical principles of realization criminal justice

In the article open up bases of realization of the legal proceeding, his essence and theoretical approaches is analysed in relation to description of tasks which belong before him.

Key words: science, legal proceeding, right, justice.